

На цьому тлі цікаво виглядає єдиний виняток з цієї моделі: *Boże Narodzenie*. Чому в польській мові утвердилася назва з таким невластивим для неї порядком слів, сказати важко. Якщо це український вплив, то чому в українській мові маємо польський взірєць (“іменник + прикметник”): *Різдво Христове?* (Звичайно, тут доречніше говорити про церковнослов’янську модель в українській мові, але формальною подібністю з польською теж, на нашу думку, не варто нехтувати. Якраз живий польський синтаксис зміцнював тут книжну церковнослов’янщину.)

Такий “обмін” синтаксичними моделями зумовлений, мабуть, тривалим суміжним формуванням терміносистем обох мов.

Морфолого-синтаксичний аналіз дає підстави стверджувати, що українські, російські та польські терміни за синтаксичними моделями практично збігаються, а за словотвірними найчастіше відрізняються.

Крім мовознавчих висновків, дозволимо собі зробити й богословський: мовний арсенал може стати підмогою в досягненні миру й християнського взаєморозуміння між західною і східною гілками Христової Церкви.

1. *Азбука християнства. Словарь-справочник.* – Москва, 1997. – С.199–200. 2. Грінченко Б. *Словарь української мови.* – Т.І. – Київ. – 1908. 3. *Записки Перекладацької майстерні.* – Львів, 2001. – Т.І. – 300с. 4. *Свята Православної Церкви.* – Едмонтон. – 1983. – 102с. 5. *Святе Письмо Старого та Нового Завіту.* – Укр. Біблійне Товариство. – 1992. 6. *Церковно-народний місяцеслов на Руси.* – Москва. – 1997. – 299с. 7. *Markunas Antoni, Uczitelj Tamara. Terminologia kościelna.* – Poznań. – 1995. – 177с.

Володимир Юрковський

Товариство наукових викладів ім. св. мтрп. П.Могили

ЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «АНАЛОГ РОЗУМУ» У ФІЛОСОФІЇ І.КАНТА ТА У СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФІЇ ТА ЕСТЕТИЦІ

© Володимир Юрковський, 2002

В статті аналізується термін, що вживався О.Баумгартеном та І.Кантом – «аналог розуму» і доводиться що він може бути застосований у модерній сучасній філософії для розкриття структури загальнолюдського суб’єкта і його можливості безупинного розвитку.

Application I.Kant’s term «analogy of mind» gives our modern philosophy understanding the structure of humen Subject and his evolution without any limits.

Термін “аналог розуму” стосується в І.Канта сфери почуттів. Він запозичив цей термін у О.Баумгартена, того самого, що першим почав вживати слово “естетика”. Поняття розуму в їх епоху відносилось до вищого інтелекту, а чуттєвість називалася нижчою гносеологією. Але О.Баумгартен на засадах аналогії припускає можливість розміщення інтелектуальної субстанції у складі нижчого чуттєвого пізнання та виконання нею пізнавальних операцій. Він називає цю субстанцію “досконалістю чуттєвого пізнання” [1, §§24–26], що одержує своє життя у поетичному (художньому) мовленні.

Після того, як ми маємо повне (без купюр) видання Канта російською мовою і, очевидно, скоро матимемо українською, постає змога дослідити категорії розуму та “аналогу розуму” в філософії І.Канта та оцінити їх.

І.Кант писав, що “если под *природой* понимать совокупность всего того, что определенно существует согласно законам, [т.е. мир] (в качестве так называемой природы в собственном смысле) с его высшей причиной, то исследование природы (называемое в первом случае физикой, а во втором – метафизикой) может пытаться [идти] двумя путями – *либо* чисто теоретически, *либо телеологически*” [2, с.913]. Використовуючи телеологічний шлях пізнання, людина опановує (*первоначальной*, не зависимої ни от чего более) силою, говорить І.Кант, аналізуючи яку можливо пізнати що собою взагалі являє організація і як вона працює. Розум не вигадує першпочаткових сил діяльності, він бере їх з емпірії і відшукує верховну першпочаткову силу. Тобто розум бере з дійсності сил яка може змінити хід обставин у бік сприяння їх інтересам людини і дати їй змогу діяти, стверджувати себе. “Та первоначальная сила, посредством которой действовала бы организация, должна мыслиться как действующая согласно *целям* причина, причем таким образом, что цели должны быть положены в основу возможности действия”, – говорить Кант. І далі “Однако подобные силы по *их определяющему основанию* мы знаем из опыта только в нас самих, а именно в нашем рассудке и нашей воле как причине возможности некоторых продуктов, полностью согласованных с целями, а именно *произведенной искусства*” [2, с.940].

І.Кант надав належної уваги, що науковий розум аналізує структуру дійсності беручи предмети безвідносно до плину часу, йому (науковому розумові) цілком байдуже, наприклад, що молекула води, яку він визначає H_2O , береться для аналізу сьогодні чи тисячу років тому. А художній розум (“аналог розуму”) бере предмети у їх відношенні до якоїсь історії подій, у котрій цей предмет бере участь, та і сам “аналог розуму” є породжений такими історійками, версіями буття. “Аналог розуму” пізнає абсолютне значення предметів, він висвітлює чому взагалі дещо існує, чому дещо відбувається саме так а не інакше. Його правомірно буде ототожнювати з поняттям достатнього обґрунтування, уведеним Г.Лейбницем, завдяки якому стала можливою естетика як спеціальна наукова (філософська) дисципліна [3, с.163]. Предмет такої дисципліни – інтеграцією абсолюту і проминаючих індивідуальних речей чи осіб – можливо виразити і описати лише як живий нескінченний рух. М.Чернишевський дав визначення цьому предметові “прекрасне – це життя”. “Аналог розуму”, або художній розум зображує предмети в образі дій. А І.Кант увів був поняття історії природи – науки, для якої одиницями виміру світу виявляються дії, невинний рух життя. Для класифікації природи пізнавальний хід – механічне підведення під існуючий або вирахований рід, а для “історії природи” пізнавальний акт – породження нових індивідуальностей, рід і вид в “історії природи” збігається [2, с.936–938].

Старий К.Маркс причинив науці велику прикрість, висловившись якимось, що історія сама по собі нічого не творить, не бере участі ні у яких битвах (адже ортодокси твердять це і сковують творчу думку вчених). Історія, потужний плин часу творить у живих істот орган, що дозволяє орієнтуватись в ході подій.

Історія творить Homo sapiens. Близько 10 000 років тому сталася наступна історія: відбувся зсув тектонічних шарів Земної кулі. Сколихнулись води світового океану. Великий Потоп на теренах Надчорномор'я сховав під водою Атлантиду. Змістилися полюси Землі, і там, де раніше були сприятливі кліматичні умови для проживання людності, утворилися льодовики. Клімат став континентальним, великі морози взимку, сильна спека влітку. Шкіра первісної негроїдної раси під дією кліматичних умов побіліла, бо світла шкіра сприяє скорішій інсоляції організму і запобіганню рахітичному розвиткові. Обставини життя білої раси все частіше примушували застосовувати конструктивних способів діяльності і частіше звертатися за допомогою розуму. В певному смислі розум – це анаграма, в котрій вкарбовано тисячі тисяч регулярних подій життя, що називаються обставинами. Розум – це

конденсат інформації від дуже тривалих періодів історії. І органічність, організацію (білої раси в конкретному випадку) можна пояснити, переглянувши усі обставини, що вплинули на її становлення. Це стверджував І.Кант, а природодослідник Вільям Форстер заперечував йому, що в такому разі треба би було ознайомитися з такою великою кількістю обставин, котру не здатен охопити жоден людський розум, хіба що припустити, що організованість створена волею провидіння. Але Кант відповідав, що звертатися до волі провидіння не має потреби, а просто треба визначити ключову дію расоутворення так як вона постає в уяві дослідника тепер, у момент споглядання (“шкіра темніє під сонцем”) і простежити цю дію у минулому, на стільки далеко, як то припускає аналогія (враховуючи переселення народів і схрещення) [2, с.952]. Тобто світ, взятий разом з його вищою причиною (силою Творця), може бути опанований нами, будучи взятий у відносно повному ряді його проявів.

Оце явище, що створило нас (“шкіра темніє під сонцем”) ми далі культивуємо для укріплення здоров’я і розвитку нації, культивуємо форми життя та ареали життя. Історія створила розум, а розум починає творити історію. Цей факт розпізнається нами як дія “аналогу розуму”, про яку І.Кант висловлювався, що два або більше емпіричних законів раптом охоплюються єдиним вищим від них принципом, що не виводиться з них, пізнання, якого викликає в нас надзвичайно велике задоволення і здивування, які не зникають навіть після тривалого знайомства з їх предметом; єдність емпіричних законів дається нам вищим розумом, але це не наш, не людський (а Божественний) розум і дає нам він означену єдність лише для того аби зробити можливою систему людського досвіду відповідно до законів природи [2, с.1253–1260].

Сучасна філософія пояснює утворення людських рас за допомогою поняття трансформації людського досвіду. Спочатку це було утворення людської спільноти на ґрунті використання індивідуального досвіду, збирання харчових припасів, що природа подасть. Негроїдна раса. Потім почав використовуватися в расоутворенні спільний досвід великих мас людей і нормативні форми їх поведінки (дії татаро-монгольської навали, знищення Київської Русі). Монголоїдна раса. І врешті-решт расотворчим, або цивілізаційним принципом стає сходження і причащення до Бога. (“Бог і Україна – понад усе!” – говорили запорожці). Арійська раса. [4, с.27–44].

Таким чином термін “аналог розуму” означає тип сходження живої особистості до Бога. І кожна особистість є тим сходженням у своїй суті. Вона ніколи не перебуває у рівності із самою собою і завжди прагне більше піднесеного життя. Історії життя, які стають об’єктами художньої літератури і мистецтва, породжують піднесених особистостей. Великі відтінки історії, пов’язані зі зміною епох і суспільних ладів, висувають і породжують пророків. А вічність може бути зіставлена з осягненням величної ідеї Бога.

Отже визнання терміну “аналог розуму” сучасною філософією і естетикою означатиме теоретичну *реабілітацію* загальнолюдського суб’єкту і визнання за ним змоги цілком необмеженого розвитку завдяки наявності в його складі світової субстанції цивілізаційного руху. “Шестидесятники” нашого століття в українській філософії В.Шинкарук, О.Яценко, В.Іванов, А.Гордієнко підтвердили це положення тезою “людина живе світом, громадою” і школа київських філософів здобула послідовників у філософії інших країн [5].

1. Baumgarten A.G. Aesthetika. – Bd.1. – Fr./M. – 1750–58. – 600s. 2. Кант И. О применении телеологических принципов в философии // Кант И. Основы метафизики нравственности. – М.: Изд-во “Мысль”. – 1999. – 1472с. – (Классическая философская мысль). 3. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник. – М.: Изд-во “Наука”. – 1975. – 722с. 4. Каганець І. Генеалогія України // Перехід-IV, 1(3)/2000. – С.27–44. 5. Человек и мир человека: (Категории “человек” и “мир” в системе научного мировоззрения). (Авт. коллектив: В.И. Шинкарук, В.П. Иванов, П.Ф. Тарасенко, А.И. Яценко и др.). – К.: Наук.думка. – 1972. – 33с.